

МЕТОДИКА ОЗНАЙОМЛЕННЯ УЧНІВ СЕРЕДНІХ КЛАСІВ ІЗ «СЕКРЕТАМИ» УКРАЇНСЬКОЇ ПУНКТУАЦІЇ

Наталія Ковальчук

Рівненський державний гуманітарний університет

Проблема грамотності учнів не втрачає своєї актуальності і сьогодні. Сучасне життя ставить особливо високі вимоги до рівня грамотності випускників шкіл, вимагає від них уміння користуватися писемною формою української літературної мови у різних сферах сучасного життя.

Писемна грамотність - один із показників загального рівня культури, складова характеристика мовної особистості тощо.

Як свідчить аналіз стану грамотності учнів середніх класів, у багатьох з них не сформовано належні навички грамотного пунктуаційного оформлення тексту. Так, перевірені нами диктанти учнів 5-6 класів містили до 36% пунктуаційних помилок. У творчих роботах (переказах, творах) цей показник був більшим (до 52%). Це говорить про відсутність сталих пунктуаційних навичок, свідомого сприйняття і усвідомлення ролі розділових знаків у мовленні.

Отже, проблема удосконалення методики формування пунктуаційних умінь є надзвичайно актуальною. І починати роботу потрібно вже з п'ятого класу у процесі вивчення пропедевтичного розділу «Синтаксис і пунктуація».

Важливість розробки спеціальної методики формування пунктуаційних умінь п'ятикласників обумовлюється ще й тим, що поодинокі наукові розвідки (Писисько К.М., Кашук А.Г.), пунктуації у часописах (Горбачу В.Т., Дорошенко О.А., Яворська С.) стосуються переважно учнів старших класів. Крім того, експериментальні дослідження засвідчують різке зниження інтересу учнів до вивчення української мови. А інтерес, на думку психологів, дидактів, методистів, є важливою і необхідною умовою ефективності навчання.

Мета нашої наукової розвідки полягає у окресленні основних шляхів поєднання у навчальному процесі вивчення теоретичного матеріалу та елементів цікавої граматики, застосування ефективних вправ і завдань для формування сталих пунктуаційних навичок. На основі вивчення психологічної літератури, праць лінгвістів та лінгводидактів розробити систему текстів про «секрети» української пунктуації, адаптовану до потреб і можливостей учнів середніх класів.

Аналіз нової програми з української мови, чинних та альтернативних підручників для п'ятого класу засвідчує відсутність теоретичних відомостей про пунктуацію, історію розділових знаків, їх найважливіші функції у мовленні, а також можливості ознайомлення учнів з ними у процесі вивчення таких тем:

- «Синтаксис і пунктуація» - вступний урок.
- Види речень за метою висловлювання.
- Розділові знаки в кінці речення.
- Використання розповідних, питальних, спонукальних, а також окличних речень у вивчених стилях мовлення.
- Кома між однорідними членами речення, розділові знаки при узагальнюючих словах.
- Кома між простими реченнями, що входять у складне і з'єднані безсполучниковим зв'язком, та перед *і, й, та, а, але, щоб, тому що, коли, який*.
- Розділові знаки при прямій мові.
- Тире при діалозі. [7: 14-15]

На нашу думку, ефективними видами робіт, спрямованими на активізацію розумової діяльності учнів, розширення знань про українську пунктуацію, буде робота зі зв'язними текстами відповідного змісту, створення інструкцій та алгоритмів застосування правил на практиці тощо.

А.І. Щербаков у своєму дослідженні, яке присвячене питанням методики психологічного спостереження й аналізу уроку, подає вчителям цінні вказівки: «Шкільне навчання повинно бути спрямоване на осмислення учнями факторів і явищ, які вивчаються, на встановлення зв'язків і відношень між ними, на засвоєння і застосування отриманих знань»[8:376], ... щоб забезпечити в процесі навчання міцне засвоєння знань, перетворення їх у переконання, вміння застосувати їх на практиці, потрібна серйозна активізація свідомості учня, його почуттів, пізнавальної і вольової діяльності.[8:377]

Отже, у процесі вивчення мови навчальна мета буде досягнута тим повніше, швидше і легше, чим активнішою буде свідомість, розумова і розмовна діяльність учнів.

Найкращим засобом активізації розумової і розмовної діяльності учнів при вивченні пунктуації є знання правил. Загальне незнання правил, незнання граматики шкодить мові народу, робить її невиразною, підпорядковуючи свавілля особистості: тут всякий молодець говорить і пише на свій взірєць. У формах мови повинна бути єдність. А її можна досягнути лише суворим дослідженням того, як правильніше те чи інше повинно писатися чи промовлятися. Цей пошук правильного має бути доведений до педантизму - для успіху самої мови.

Поки людина ще не навчилася діяти у співвідношенні з правилом, словесні знання йому допомагають. Але як тільки ці дії стають звичними, проходять через кров і плоть людини, вона може дозволити собі розкіш «забути» правила, не повторювати їх у процесі роботи ні на слух, ні про себе. Але при вивченні пунктуації від знання правил до того щасливого моменту, коли рука ставить розділові знаки ніби сама собою, за висловом одного вчителя, «грамотність приростає до кінчика пера», а це «шлях і далекий і довгий».[3:12]

Отже, робота з текстами, що містять додаткову і цікаву інформацію, є основою нашої методики. Інформація, подана у текстах, може бути двох напрямків: перший - це тексти, в яких подано нові знання або поглиблюються вже одержані з мови (науковий стиль); другий - тексти, у яких представлена нова інформація, яка має суто прикладний характер і є цікавою та доступною для учнів (науково-популярні, художні, публіцистичні тексти).

Тексти першого типу є науковими і невеличкими за обсягом. Їх краще використовувати як диктанти інформаційної ДІІ.

Такі диктанти, «на думку методистів, виправдані психологічно, бо збуджують інтерес в учнів новою для них інформацією. Переклади легко запам'ятовуються.»[4:6] тобто позитивний ефект від такого виду роботи обумовлений включенням підсвідомого осмислення, запам'ятовування.

Так, у процесі вивчення теми «Розділові знаки при однорідних членах речення» можна використати такий текст для запам'ятовування:

Кома і крапка - найдавніші розділові знаки. Вони з'явилися у перших друкованих книгах шістнадцятого століття.

Кома - слово з латинської мови, мало значення: кую, б'ю, відсікаю, відрубую, відділяю.

Крапка - це переклад латинського слова пунктум, яке дало нам такі назви: пункт, пунктуація, пунктир, пунктуальний, пунктограма.

Вчитель може використати цей текст на початку уроку для мотивації навчальної діяльності чи в тій його частині, де треба провести практичну роботу, щоб закріпити щойно вивчений матеріал або на наступному уроці для аналізу пунктограм на етапі актуалізації опорних знань.

Тексти другого типу більші за обсягом, тому можна використовувати для формування навичок аудіювання, розвитку зв'язного мовлення.

Наводимо приклад науково-популярного тексту, який можна використати на першому вступному уроці розділу або ж при ознайомленні з розділовими знаками у реченнях різних за метою висловлювання.

Один письменник стверджував, що існує п'ятдесят способів сказати слово так і п'ятсот способів слово ні, а для того щоб написати ці слова, є тільки один спосіб.

Чи можна погодитися з цим твердженням? Можливо і так, але...

Дійсно, способів вимовляти слово, навіть саме коротке, існує велика кількість. Слово ні, яке ми промовляємо, може бути спокійним чи схвильованим, сердитим, радісним чи сумним. Ваш голос може при цьому звучати м'яко чи твердо. Але ці особливості не передаються, коли ми пишемо, у такому випадку існує тільки один спосіб - буквений, який утворює слово.

Але... ось одне і теж слово, записане декілька разів: Так, Так! Так? Так?! Так...Так, Так.

Промовте про себе ці слова, вслухайтеся в їх звучання. Навряд чи воно буде однакове.

Вам зрозуміло, що із крапкою - це спокійне так, яке може бути мужнім, рішучим чи гірким. Так зі знаком запитання - це так, яке передає запитання, сумнів, нерозуміння чи прохання щось дозволити. Так зі значенням запитання та оклику - сильне непорозуміння (у цьому випадку Так?! можна «трактувати» як Невже?!), лише з окликом - сильне почуття (може бути радість чи гнів). Зі три крапкою - це невпевненість, розгубленість, роздуми, яких ще тяжко виразити словами засмучення, розчарування. Кома після так ніби свідчить: зараз буде сказано про те, що саме підтверджується цим так; двокрапка - сигнал того, що далі буде йти пояснення чому сказано так.

Записані на папері слова можуть виражати далеко не все, що вміщує жива людська мова, яка передається інтонацією, темпом мови, жестами і мімікою.

Однак, той хто пише і читає, вживає не лише слова, але і додаткові засоби - розділові знаки. Вони допомагають більш повніше і точно висловити зміст писемної мови.

Розділові знаки дають можливість сказати писемною мовою значно більше, ніж можна записати буквами. Вони допомагають виразити різне значення слів і почуття, які їх прикрашають.

Методика роботи з цим текстом може бути різноманітною, поєднувати розвиток умінь у різних видах мовленнєвої діяльності.

Наприклад:

- 1) текст сприймається на слух, а потім учні здійснюють дуже стисло його переказ;
- 2) текст сприймається на слух, а потім учні відповідають на запитання вчителя або розв'язують тестові завдання, щоб перевірити свідомість сприйняття;
- 3) учні сприймають текст зором, виписують з нього ключові слова, формулюють одним реченням головну думку.

Наступний текст цього ж типу ми пропонуємо використовувати вчителю для лінгвістичного експерименту на етапі ознайомлення учнів з темою уроку «Види речень за метою висловлювання». На дошці намальовано «.», «?», «!». Вчитель пропонує п'ятикласникам проілюструвати ці розділові знаки реченнями і висловити свої почуття від цих знаків. Потім подається текст:

Знаки, як і слова, говорять, і ми їх читаємо разом зі словами. А іноді... навіть замість слів.

Відомий факт такого «безсловесного» листування. Французький письменник Віктор Гюго, закінчивши роман «Знедолені», відіслав видавцю рукопис книги, до якого він додав лист, в якому не було ні одного слова, а лише знак:«?». Видавець теж відповів листом без слів:«!».

На скільки велике смислове й емоційне наповнення цих надто коротких листів! Лист Віктора Гюго містить і неспокійні запитання (Ну як? Чи сподобалось? Чи можна буде це видати?), і тонкий гумор, що дозволяє письменнику з гідністю переносити неспокійний стан очікування. Відповідь видавця може мати приблизно таке змістовне вираження: «Прекрасно! Чудово! Це найкращий рукопис, який я коли-небудь тримав у руках! Я його негайно видам!».

Маленький епістолярний жанр, який був розіграний Віктором Гюго і його видавцем, виявився вдалим тому, що обидва учасника листування вміли не лише ставити, але і «читати», добре розуміти розділові знаки.

За допомогою знаків можна висловити не лише той чи інший зміст, але і ставлення людини, яка пише до того, про що йде мова. Так, якщо ви пишете про кого-небудь, що він «розумниці», виділяючи це слово в лапках, зразу стає зрозуміло, що ви не зовсім впевнені у високих

розумових здібностях цієї людини. Писемна мова без розділових знаків чи при неправильному, неповному, неточному їх використанні не зовсім зрозуміла. На початку XIX століття подібні труднощі в розумінні написаного виникали доволі часто, так як знання пунктуаційних правил не було обов'язковим і більшість з тих, хто писав ставили знаки на свій розсуд. Знавцями пунктуації були лише робітники видавництва, саме їм потрібно було мучитися з рукописами навіть учених авторів. Так, один видавець писав своєму авторіві, одному із самих освічених людей того часу, що його розділові знаки - «справжні знаки притакування» [3:9] і лише утруднюють читання.

Тому, без вміння ставити розділові знаки неможливо оволодіти писемною мовою в цілому, тому так важливо знати пунктуацію - розділ науки про мову, в якому розповідається про їх уживання. А без засвоєння писемного мовлення, завдяки якому людські знання і досвід передаються від покоління до покоління, неможливо навіть уявити собі наше життя сьогодні.

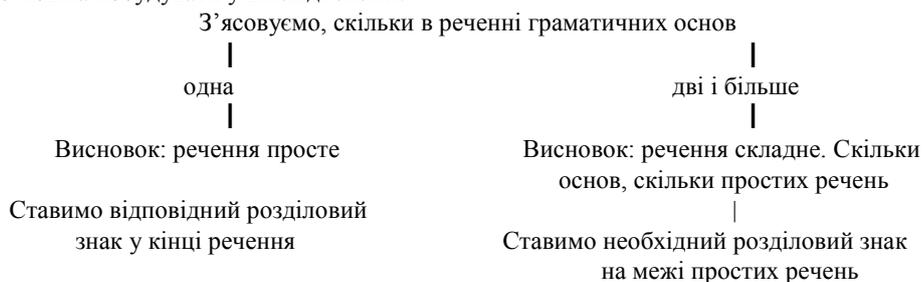
Наступним шляхом формування сталих пунктуаційних навичок є складання інструкції або самоінструкції.

Для того, щоб діяти за правилами, потрібно на основі цього правила «побудувати» хід думок записати його у вигляді схеми, таблиці чи словесної інструкції для себе - самоінструкції, яка подібна до тих, які додаються до приладів чи апаратів, таких, як телевізор, комп'ютер, відеомікрофон, відеокамера чи інших. В інструкції подається все, що потрібно робити, які операції проводити, щоб прилад працював. Крім того, обов'язково вказується послідовність виконання роботи.

А зараз подивимось, як складається самоінструкція до застосування граматичних правил. Зауважимо, що для її створення іноді потрібно використовувати не лише те, про що йде мова в даному правилі, але і те, що було вивчено раніше. Про це необхідно нагадувати учням.

Учням п'ятого класу за новою програмою вже відомо, що складним називається речення, яке складається зі двох чи більше простих речень, які поєднані за змістом та інтонаційно. Це правило необхідно застосовувати піл час роботи буквально з кожним реченням. Як же це відбувається?

Будуємо хід думок. Спочатку потрібно з'ясувати, скільки в реченні граматичних основ. Якщо одна, значить, речення просте, якщо більше-складне. Відповідну самоінструкцію можна побудувати у вигляді схеми:

Для зручного використання можна застосовувати окремий зошит зі схемами, щоб була можливість у будь-який момент знайти відповідну самоінструкцію.

Однак саме по собі вміння скласти і навіть запам'ятати інструкцію ще не забезпечує грамотного письма. Дядько Поджер, персонаж із книги англійського письменника Джерома К. Джерома «Трое у човні не рахуючи собаки» міг би дати любій людині інструкцію про те, як вбити у стінку цвях, щоб повісити на нього картину. Але, коли він починав працювати сам, частіше потрапляв молотком по власних пальцях, ніж по шапочці цвяха. Так що інструкція - це ще не все. Вміння застосовувати її на практиці приходить лише завдяки тренуванню, виконанню постійних вправ, а також усвідомленню ролі кожного знака у мовленні.

Крім цих ефективних прийомів ознайомлення учнів із секретами української пунктуації, існують і «секрети» для вчителів. Перший з них пов'язаний із відчуттям мови, тобто знаку в нашому випадку.

Уміння «відчувати» знак перш за все - це здатність передбачати текст. Одна із самих великих таємниць грамотного письма. Розуміння чужої мови і створення власної пов'язане з дивною людською здатністю, для позначення якої створений цілий ряд слів: передбачування, вгадування, прогнозування. Так, читаючи речення, які починаються з *ті*, ми передбачаємо, що далі буде слідувати *які*. Почувши слова *для того*, ми прогнозуємо *щоб*. Багаточисельні *ті*, *для того*, *там*, *де* й інші дають нам можливість вгадувати в якійсь мірі й думки, й інтонацію, і синтаксичну конструкцію, яка виражає думку, і відповідно розділові знаки.

Ця особливість вгадування - важлива складова частина вміння розташовувати знаки під час письма, не відкладаючи цієї важливої справи на подальше обмірковування після запису.

Наступний секрет правильного розташування розділових знаків базується на особливості запам'ятати написане.

Під час письма, ні одне речення, крім найкоротших, не присутнє у свідомості все повністю, з однаковою ясністю. Фраза, яка записується, рухається через мозок, як нічний поїзд через освітлений тунель. Початок фрази, як перші вагони поїзда, вже пішов за межі виразного бачення. А кінець ще не в'їхав у простір, який освічується.

Людина, яка пише у певний момент працює лише з «кусочком» речення, маючи при цьому не зовсім чіткий спомин про написану частину і прогноз усього, що потрібно написати. Від того, наскільки ми запам'ятовуємо записане і передбачаємо те, що напишемо, залежить правильність тексту, який твориться, в тому числі і правильність розташування розділових знаків.

Що ж саме ми передбачаємо і запам'ятовуємо? Слова? Словосполучення? В певних випадках це може бути і так, але як правило, ми працюємо з цілими групами слів - блоками, відповідно до правил їх потрібно виділяти розділовими знаками. Так, блоками є й прості речення у складному, і відокремлені другорядні члени речення, і вставні речення.

Розглянемо на прикладах, як речення діляться на блоки.

Хто знання має, той мур зламає. (Прислів'я) У цьому реченні два блоки. Один - *той мур зламає*. Хто саме? На це запитання відповідає інший блок: *хто знання має*.

Дім, в якому немає книг, подібний до тіла без душі. (В. Сухомлинський) У цьому реченні теж два блоки. Один - *дім подібний до тіла без душі*. Який саме? Інший блок відповідає: *в якому немає книг*.

У другому випадку поділ на блоки дещо складніший, ніж у першому, так як вони не йдуть один за одним, а один розділяє інший, тому потрібно в думках відновити перший блок як ціле.

Коли в людини, яка пише, здатність об'єднувати в думках слова у блоки досягає високого рівня розвитку, вона зразу знаходить їх у мовному потоці, наприклад весь дієприкметниковий зворот, а не окремо прикметник із залежними від нього словами.

Робота на основі такого розвинутого вміння стає значно швидшою й економнішою. На цьому рівні той, хто пише, не затрачає часу на осмислення того, які правила він застосовує.

Для того, щоб швидко «вловлювати» поділені речення на основні блоки, потрібно не лише «бачити» кожен блок, але і зразу визначати скільки їх у реченні. Тому вміння здійснювати синтаксичний рахунок про себе - одне з основних складових грамотності.

Грамотичний рахунок про себе, так як і математичний потребує тренування. Розвинути здатність рахувати речення можна двома способами. Перший - самому читати по книзі і розбирати складні речення: адже розбір у першу чергу потребує пояснення: просте речення чи складне, а якщо вкладне, то скільки у ньому простих. Другий спосіб - рахування про себе.

Які особливості рахування про себе? Всі вміння, які учні набувають, працюючи з текстом, який знаходиться перед очима, добрі лише тоді, коли діти розташовують розділові знаки у вправах, в яких вони спеціально пропущені. Але значно важливіше навчитися грамотно записати текст, який складено самостійно. Саме тут важливо застосовувати рахунок про себе: уявно розбиваючи речення, школярі мимоволі повинні втримувати

його в пам'яті до того часу, поки не виконають роботу.

До яких меж потрібно розвивати своє вміння рахувати речення про себе? Скільки граматичних основ потрібно виділяти на слух і перераховувати «одним махом»?

Учені давно звернули увагу на дивну пристрасть людини до числа сім. Чому людям зручніше всього, щоб у тижні було сім днів? Чому в казках у короля буває сім дочок, а в пісні - у тещі сім зятів? Чому це число так часто повторюється у прислів'ях, приказках, фразеологізмах:

Сім п'ятниць на тиждень. До сьомих віників пам'ятати. Сьома вода на киселі. Наговорити сім мішків гречаної вовни.

Вивчивши це питання, вчені прийшли до висновку, що число сім приблизно відповідає об'єму короткотривалої пам'яті людини. Здатність запам'ятати зразу (хоча, може і не надовго) певну кількість яких-небудь предметів для різних людей складає від п'яти до дев'яти одиниць. Для нас природно працювати деякий час про себе з такою кількістю матеріалу. Тому, якщо ви доб'єтесь від учнів того, що вони будуть правильно рахувати під час сприйняття на слух п'ять - сім речень, ви розвинете у дітей нормальний, дійсний для людини об'єм так званої короткотривалої пам'яті.

А так як практично учні рідко пишуть дуже довгі складні речення, які включають більше п'яти простих, будемо вважати, що їм вистачить уміння рахувати і до п'яти.

Для прикладу наведемо уривок без розділових знаків, щоб учні могли самі підрахувати речення і розставити розділові знаки:

Хто стане заперечувати що лише на багатючому ґрунті рідної мови могли вирости нев'янучі шедеври Коцюбинського Стефаніка Хто стане заперечувати що багатюча народна мова це одне з тих вищих художніх достоїнств якими чарують нас і героїчний епос «Тараса Бульби» і «Тихий Дон» і краці твори української класики. Запашна мова надає таким творам свого неповторного аромату. (О. Гончар)

В іншому випадку вчитель може сам прочитати уривок дітям, щоб учні на слух визначили кількість речень, а записуючи їх під диктування, вони самі розташовували розділові знаки:

Хто стане заперечувати, що лише на багатючому ґрунті рідної мови могли вирости нев'янучі шедеври Коцюбинського, Стефаніка. Хто стане заперечувати, що багатюча народна мова - це одне з тих вищих художніх достоїнств, якими чарують нас і героїчний епос «Тараса Бульби», і «Тихий Дон», і краці твори української класики. Запашна мова надає таким творам свого неповторного аромату. (О. Гончар)

В обох варіантах вчитель повинен задати наступні запитання:

- Чи вдалося вам уникнути помилки під час рахування?
- Не випадало прийняти одне речення за два чи два за одне?
- Чи не «губилися» речення?

Якщо і виникли помилки, то у тому випадку, коли учні зіткнулися з синтаксичними «карликами» і «велетнями».

Що таке синтаксичний «карлик»? Це коротке речення, яке складається зі двох-трьох слів. Наприклад:

Я люблю слухати, як шумить ліс, як говорять поміж собою дерева. (І. Цюпа)

«Карлики» мають свою основу, є реченнями і складають складне. Якщо ці частини «затиснуті» серед інших, ряду великих, їх легко і не помітити, що призводить до втрати однієї-двох ком.

Синтаксичні «велетні» - це дуже поширені прості речення. Наприклад:

Досконале знання граматики та дотримання граматичних норм є важливим показником розумового розвитку людини та її культурного рівня. (І. Вихованець)

Під час зустрічі з реченням такої довжини виникає майже непоборне бажання поставити кому, частіше всього туди, де при читанні виникає пауза. У даному випадку від учнів вимагається спеціальна граматична витримка. Вчитель повинен поставити перед учнями ряд запитань:

- Просте це речення чи складне?
- Скільки у ньому основ?

-Якщо граматична основа одна і речення просте, то чи су ньому спеціальні «показники» для розташування коми? (а саме: чи є однорідні, відокремлені члени речення; слова, які граматично не пов'язані з даною конструкцією).

Якщо немає, ні в якому випадку не потрібно ставити ком, так як учні ризикують розрізати «велетня» на дві, а то й три частини.

Але, для того, щоб правильно розташувати розділові знаки недостатньо перерахувати кількість простих речень у складному, потрібно ще й правильно визначити кордон, який їх розділяє. Наприклад:

Навкруги тиша скрізь; ясно з поля вітерець віс; з гаїв холодок дише. (Марко Вовчок)

Це - дурниця! Розкрити цей секрет пунктуації не тяжко: із-за того, що слова одного простого речення «заїхали» на «територію» іншого.

Тому учням потрібно пояснити, що в даному випадку «території» простих речень у складному відокремлюються одна від одної кордонами. Місце, де знаходиться кордон, «називається» змістом простих речень, які входять у складне, вони можуть розділитися ще за допомогою інтонації та слів-орієнтирів. Уміння чути інтонацію і розпізнавати слова-орієнтири допомагає побачити кордон, однак ці супутники змісту не дають стовідсоткової гарантії і в деяких випадках можуть підвести. Тому, визначення змісту простих речень у складному - самий надійний спосіб правильно знайти кордон.

Можна ввести у вжиток термін «прикордонного стовпа», роль якого у реченні виконують розділові знаки: кома, крапка з комою, двокрапка і тире. Якщо «прикордонний стовп» виявився не на місці і «кордон» було порушено, може вийти нісенітниця, схожа на ту, яка була наведена вище. А правильно: *Навкруги тиша; скрізь ясно; з поля вітерець віс; з гаїв холодом дише.* (Марко Вовчок)

Зараз дещо про слова-орієнтири, які вже згадувались раніше. Це перш за все сполучники і сполучні слова, їх легко поділити на три групи. До першої віднесемо сполучники сурядності - вони поєднують у складносурядному прості речення. Друга і третя групи об'єднують підрядні речення у складнопідрядному.

Отже, якщо учні зможуть виділити «прикордонників» серед інших слів, то вони легко відшукають «кордон» - місце, де необхідно поставити розділовий знак. Але для того, хто охороняє кордон, зовсім не обов'язково знаходитися саме біля нього. Він може нести службу десь поблизу. Отже, «слова-прикордонники» теж не завжди стоять тільки на «кордоні» між реченнями.

Тому учням можна запропонувати одну з вправ:

У тексті знайдіть сполучники і сполучні слова, розставте де необхідно розділові знаки:

Пісні спліталися в розмаїтій вінок і були в ньому всякі барви і відтінки як від багаття вже злітала нова глибоко задушевна пісня про рідну матір яка обдарувала сина свого рушником вишиваним на щастя-долю чи пісню про дівчину Марічку що навіки полонила серце юнака. (І. Цюпа)

(Пісні спліталися в розмаїтій вінок, і були в ньому всякі барви і відтінки, як від багаття вже злітала нова глибоко задушевна пісня про рідну матір, яка обдарувала сина свого рушником, вишиваним на щастя-долю, чи пісню про дівчину Марічку, що навіки полонила серце юнака.) (І. Цюпа)

Вивчаючи прості речення, які об'єднуються у складні, ми повинні пояснити учням, що на кордоні поєднання синтаксичних конструкцій може виникати небезпека, яка зумовлена сполучниками чи інтонацією.

Існує три небезпечні сполучники: *і (й), та (і), або* - перед ними не завжди ставиться кома. Всі інші сполучні слова і сполучники мають повну безпеку де б вони не стояли: на початку складного речення, на межі між реченнями чи всередині них - сміливо потрібно ставити кому.

Чи виникають труднощі з тими складними реченнями, в яких прості поєднані лише за допомогою інтонації? Безумовно. В цих реченнях ставиться чи кома, чи крапка з комою, чи двокрапка, чи тире, тому вони небезпечні для того, хто не знає пунктуаційних правил і звик всюди ставити кому.

Виведемо три правила «хорошої пунктуаційної поведінки»:

1) . При зустрічі з будь-яким «прикордонником», крім сполучників *i (й), та (і), або*, ставте спокійно кому.

2) . При зустрічі зі сполучниками *i (й), та (і), або* подумайте, чи потрібно тут кома.

3) . При зустрічі з простими реченнями у складному, які поєднані тільки за допомогою інтонації, згадайте, який необхідно поставити знак згідно пунктуаційного правила: двокрапку, тире, крапку з комою чи кому.

Отже, для того, щоб навчити учнів грамотного письма, необхідно розкрити перед ними секрети пунктуації, які полягають у тому, що з допомогою розділових знаків передається зміст і структура речення; розкриваються способи, з допомогою яких можна поєднувати синтаксичні структури.

Ми повинні навчити учнів міркувати і в цьому нам допомагають схеми, які підкажуть хід думок, різні інструкції про те, як правильно діяти (ставити чи не ставити необхідний розділовий знак). Схеми мають передавати основний зміст тексту. А своєрідне вивчення тем за допомогою текстів і схем сприяють кращому засвоєнню матеріалу, яке закріплюватиметься вправами.

Отже, у статті ми окреслили основні шляхи формування пунктуаційної грамотності учнів, але це не є остаточним вирішенням проблеми. Перспективними, на нашу думку, будуть наукові розвідки, присвячені розробці системи вправ на закріплення здобутих знань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. - К., 1993.
2. Горбачук В.Т. Встановлення і аналіз пунктуаційних помилок у диктантах//УМЛШ, 1989. - №7,-С. 59-60.
3. Гранік Г.Г., Бондаренко С.М. Секрети пунктуації. - М.: Просвіта, 1987.
4. Дорошенко О. А. Навчальні диктанти інформаційної дії//УМЛШ, 1990. - №11 - С. 6 - 10.
5. Кващук А.Г. Формування культури мовлення під час вивчення синтаксису складного речення // УМЛШ, 1991.- №2.-С. 5
6. Плиско К.М. Організація навчання синтаксису в середній школі. - К., 1990.
7. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Рідна мова 5- 11 класи. - Київ: Шкільний світ. - 2001.-93 с.
8. Щербаков А.И. Вопросы методики психологического наблюдения и анализа урока. - АГПИ им. Герцена, 1962.
9. Яворська Стефанія. Формування правописних навичок // Фивослово, 1996. - №11. - С. 32-35.

SUMMARY

The article disclose the basis of the rise of literacy in schoolchildren with the punctuation. The author describe of the waies connection of the teoretical and practical material and «interesting» grammar to formation of the steady habits with the punctuation. The scientific research is the help of the theachers in the process of the study of punctuation.

МІСЦЕ АБРЕВІАЦІЇ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ВІЙСЬКОВІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ

Алексеева О.А.

Київський національний лінгвістичний університет

Сучасний етап розвитку військової науки супроводжується постійним збільшенням об'єму інформації. Абревіація настільки широко використовується у військовій термінології, що заслуговує ретельного розгляду.

Однією з основних причин застосування абревіації як засобу словотворення є прагнення передати максимум інформації мінімумом мовних одиниць, що здебільшого характерно для військового спілкування. Крім того, «поряд з тенденцією до економії зусиль, простору та часу в утворенні абревіації можна помітити прагнення до нового, оригінального, живого ? всього того, що робить абревіацію цікавою та новою».[1]

Незважаючи на те, що існують досить численні, хоча здебільшого й фрагментарні, дослідження, присвячені проблемам абревіації в сучасних мовах, скорочені лексичні оди-